

*Jeg har formidlet fortiden
– altså eksisterer historien*

AF

AXEL BOLVIG

Et diskussionsoplæg med udgangspunkt i bogen »Når medierne spinder historiens tråd«. (Red. Claus Ladegaard. Akademisk forlag 1993. 204 sider. Kr. 248,-).

Det er en bedrøvelig kendsgerning i dag, at den krig eksisterer ej, som ikke er blevet fotograferet. Mere fredeligt er det, at den fortid, som ikke er behandlet og videregivet af historikere, den har heller ingen eksistens. Derfor er ikke kun den historiske forskning relevant. Det er forskningsformidlingen også. Det er der ikke noget nyt i. Det nye, som slet ikke er så nyt endda, drejer sig om formidlingsformen. Form og indhold. Afsender og modtager.

Historieformidling er enkel og uproblematisk hvis både afsender og modtager er faghistorikere. Så er indholdet metodisk og fagligt korrekt (eller bør være det) og formen er videnskabelig med relevant terminologi og et udbygget henvisningsapparat. Historieformidling er relativ enkel, hvis afsenderne er mediefolk og modtagerne det brede publikum. Så kan formen være TV og indholdet skåret efter en dramatisk fortælle teknik med medrivende billeder. Historieformidling er umulig, hvis afsender er faghistoriker, indholdet en metodisk teoretisk diskussion, formen en videnskabelig artikel og den tiltænkte modtager det brede publikum. Historieformidling er ikke umulig men svær, hvis faghistorikeren er afsender af et metodisk kompliceret emne, som skal formidles i populær form eksempelvis via TV i den bedste sendetid. Her og i tilsvarende eksempler ligger formidlingsproblemet. Når der er brudflader mellem form og indhold, afsender og modtager.

Diskussionen om formidling af historie er dobbelt. Den drejer sig om, hvorledes vi historikere bør fremlægge vores undersøgelser. Om brug af videnskabeligt sprog med noter. Om bundethed af fagets metoder. Om

diverse forsøg på at »popularisere« fremstillingsformen. Om fremlæggelsesformens betydning for indholdet og for modtagernes opfattelse af det. Om modtagergrupper. Om fakta og fiktion. Mange har blandet sig i diskussionen. Få har overgået Kr. Erslevs over 80 år gamle »Historieskrivning. Grundlinier til nogle Kapitler af Historiens Theori«. Men diskussionen drejer sig også om analyser af andres historiefremstilling, specielt den historieformidling, der henvender sig til andre end fagfolk, den populære. Den historiske roman. De kulturhistoriske museers udstillingspraksis og -form. Film- og specielt TV-produktioner.

Indlæggene om historikernes manglende evne og lyst til at popularisere og om deres traditionsbundne forankring i fagets videnskabelighed såvel som analyserne af de »ikke-videnskabelige« dvs ofte populære historieformidlinger viser i sig selv det dilemma, der debatteres. Diskussionerne er stort set altid udformet efter de gode gamle traditionelle måder for kritisk analyse og fremlæggelse med noter, »saglige« argumentationskæder og alt hvad »videnskabeligheden« kræver. Debatindlæggene henvender sig kun til faghistorikere. De formuleres i faghistorikernes traditionelle sprog. De er aldrig genrebrydende. De sætter i virkeligheden et stort spørgsmålstegn ved, om man kan formidle en faglig debat eller faglige analyser på andre måder end de traditionelle. Dette indlæg i Historisk Tidsskrift gør ingen undtagelse.

Vi er mange, der mener, at andre udtryk end de videnskabstraditionelle undertiden vil være bedre og mere dækkende fremstillingsformer, men det er meget få, der formår at være grænsoverskridende. Lad dette være en opfordring og udfordring til redaktionen af Historisk Tidsskrift: fremsæt en invitation til læserne og andre historikere om at levere historisk væsentlige og relevante bidrag der er form- og normsprægende og som derved formår at udvide og ændre vores historieopfattelse og vores historiegengivelse. Det vil givetvis ikke sprænge tidsskriftets volumen.

Når medierne spinder historiens tråd står midt i denne tvedelte debat. Den beskæftiger sig med historien i medierne, altså den form for historieformidling, som når længst ud og bliver modtaget af flest. Den er fornyende ved at ville tage udgangspunkt hos modtagerne af historieformidlingen (s. 11). »Den populære historieformidling må derfor altid vurderes som et kompromis mellem den fremstilling, hvor hele ræsonnementet er fremlagt og dokumenteret i kilderne, og de krav som målgruppen implicit stiller til forståelighed, relevans og underholdningsværdi« (s. 13).

Men når der på samme side står, at »det historiske indhold skal indkodes på en måde, så det svarer til de kommunikative kompetencer

og den historiske forhåndsviden hos dem, der skal afkode det«, så forstår man, at bogen ikke henvender sig til modtagerne af den populære historieformidling, men til fagfæller.

Man kan ikke klandre bogens forfattere for manglende popularisering. Det har vel ikke været deres ærinde at henvende sig til den store befolkningsgruppe, som er bogens hovedpersoner i egenskab af historiemodtagere. Og det vil være langt vanskeligere at få de mange spændende og vedkommende analyser og betragtninger frem på andre måder end efter den traditionelle videnskabelighed (det samme gælder eksempelvis for dette indlæg, men det skal lykkeligvis også publiceres i et hæderkronet videnskabeligt tidsskrift og ikke forsøge sig som en kioskbasket).

Bogen er delt op i to hovedafsnit om henholdsvis historieformidlingen i et bredere teoretisk og samfundsmæssigt perspektiv og om den visuelle historieformidling.

Claus Bryld lægger for med et interessant indlæg om den massekulturelle historieformidling som udfordring for historikerne (se også Claus Bryld: Fra A. D. Jørgensen til Erik Balling, i H.T. 92, 372-386). På en spændende måde aktualiserer han Erslevs ovenfor omtalte artikel om historieskrivning og historieformidling ved blot i et citat herfra at udskifte ordet »pædagoger« med »tv-producere« og vendingen »de unge« med »befolkningen«. Erslev ønskede, at man via historieskrivning skulle motivere de unge til handling, hvorimod samfundets historiebrug i dag mere går i retning af legitimering.

Claus Bryld foreslår, at vi begynder at arbejde med begrebet »historiekultur«. Kombinationen af historiebevidsthed og historieformidling kalder han historieoffentlighed, men når de institutioner, der medvirker til formidlingen, inddrages, foretrækker han at anvende udtrykket historiekultur, der defineres som »den kollektive proces, hvorved historien formidles og bruges ud fra bestemte former (genrer) og normer« (s. 30).

I forhold til hvad Claus Bryld selv skriver andetsteds, forekommer denne definition lidt snæver. Det virker som om formidlingen fungerer som noget frit og uafhængigt. Den er der bare – ifølge definitionen. Men den brug af historieformidlingen som eksempelvis statsministeriet lagde op til i anledning af befrielsesjubilæet 1985 siger lidt om, hvad der kan sætte en formidling i gang: »Hvis Schlüter ikke direkte ville beskyldes for statspropaganda, kunne det vist ikke siges tydeligere, at det politiske *establishment* gennem iscenesatte manifestationer skulle forsøge at påvirke især ungdommen til at overtage etablissementets vurderinger af befrielsen« (s. 28).

Derfor er Claus Brylds underfundige titel »Formidlet bliver der alligevel« efter min opfattelse misvisende. Jovist bliver der formidlet i massemediernes, men der bliver ikke sådan bare uden videre formidlet historie. Når Claus Bryld giver os universitetsansatte den rystende men ikke overraskende oplysning, at TVs udsendelse »Gøngehøvdingen«, hvis forhold til historien er yderst tvivlsom, koster lige så meget som opretholdelsen af Institut for Historie ved Københavns Universitet i 6-7 år med 30 lærere og tusinde studerende (s. 21), så er det ikke udtryk for, at der bare bliver formidlet. Fjernsynet skal som Claus Bryld rigtigt påpeger bevise sin evne til at fastholde millioner af menneskers interesse for at kunne motivere nødvendigheden af dets arbejde (s. 20). Det er ikke en brug af ordet motivere som Erslev anvendte det. Nej det er et spørgsmål om eksistensberettigelse for den formidlende institution. Det er et økonomisk spørgsmål. Og det er en anden grund til, at vi faghistorikere sjældent kan kaste os ud i populærformidling. Vi har ikke økonomien bag og med os, og markedet er for lille. Det er også historiekultur.

Det er i det hele taget en svaghed ved bogen, at den tager denne omkostningstunge og stærkt påvirkende masseformidling som en given sag med et næsten idealistisk udgangspunkt: »For den populære historieformidling må målet altid være, at den formidler historisk indsigt til et bredt publikum«, skriver Claus Ladegaard i artiklen »Mellem fodnoter og fiktion – om historien i medierne« (s. 10). Udsagnet giver kun mening, hvis målet for historieformidlingen er at sigte på et stort seertal, på underholdningsværdien, på konkurrencen til andre massemedier. Man formidler ikke historisk indsigt med millionbudgetter blot for historiens egen skyld. At film- og TV-industrien derimod ofte viser, at historien yder et underholdende og indtægtsindbringende råstof at trække på, er en anden sag.

Claus Bryld runder af med en opfordring til historikerne om ikke at lide af berøringsangst. Massemediernes brug af historie giver os to udfordringer. For det første bør vi forholde os kritisk analytisk til medieproduktionerne – og det er *Når medierne spinder historiens tråd* et godt eksempel på. For det andet må historikerne gå ind i et direkte samarbejde om produktionerne i stedet for at holde sig i fornem og frustreret afstand fra dem. »Historikere og professionelle mediefolk må begynde at samarbejde både om selve produktionerne og om den virkning de har«. Men så dukker den gode gamle faghistoriker op i Claus Bryld: »Vores udgangspunkt er anderledes end de sidstes, men ikke mindre nødvendigt; men den skoling i kritisk tænkning og objektivitetssøgen, som vi har lært, må ikke spærre for krav om fortælling og aktualisering« (s. 33).

Jeg er ganske enig med Claus Bryld, når han efterlyser historikernes

direkte engagement i historiske medieproduktioner. Mine betragtninger ovenfor har forsøgt at vise, hvor svært det er. Det er ikke nok på reformatorisk vis, som det er foreslået i formidlingsdebatten, at nedgøre fagets metodiske videnskabelighed. Uden den ville der i sidste instans ikke være forsvarlig historie at formidle. Men som faghistorikere bør vi ikke nøjes med at sidde med hænderne i skødet og lade andre formidle historie, hvor den overordnede målsætning er at hindre seerne i at zappe over til en endnu mere underholdende kanal. Det kræver en omfattende viden om medier, produktion, virkemidler, fortælle teknik, visualisering – og økonomi. Vi må starte med udvidelser af studieordningerne. Eller er der overhovedet plads i et normalt studieforløb til en formidlingsoverbygning på en videnskabelig metodisk baseret undervisning, som er den nødvendige forudsætning for al historieformidling?

Det er tankevækkende, at det endnu er en uhyre sparsom formidling, der udgår fra universiteterne, som ikke er i verbal – traditionel verbal – form.

Anden del af *Når medierne spinder historiens tråd* tager efter eget udsagn fat på den visuelle historieformidling. I artiklen om fjernsynets genrer og fortælleformer skriver Carsten Tage Nielsen afslutningsvis, at hvor historikeren overbeviser sit publikum med logiske og rationelle argumenter, så overbeviser den visuelle historieformidling overvejende sit publikum med billedernes og følelsernes virkemidler (s. 113).

Det interessante er den sikkert ubevidste cementering af en faktisk adskillelse mellem faghistoriker og visuel formidler, ja vel populærformidler i det hele taget. Den dækker over et udbredt forhold, at historikere ikke – endnu ikke – tænker visuelt. Den visuelle formidling hører ikke hjemme i faghistorikernes forestillingsverden. Såvel angribere som forsvarere i den standende debat om formidling tænker (og formulerer sig) kun verbalt. Den vildeste form for fornyelse af formidlingen går på en opprioritering af fiktionen og en nedgørelse af de traditionelle metoder, og det er der ikke megen nytænkning i.

Det er således karakteristisk, at de fem artikler, som er rubriceret under den visuelle formidling i nævnte bog ikke i nævneværdig grad kommer ind på billedernes forhold til historien, hverken som kildemateriale eller som et formidlingsmedium. Fjernsynet er dog kendetegnet ved konstant at sende 24 billeder i sekundet!

Jeg har tidligere i HT prøvet at gøre opmærksom på den visuelle del af fortiden som et forsømt område i såvel forskningen som i formidlingen (Hybrid historie, i HT 1991, 1, s. 211-18). *Når medierne spinder historiens tråd* repræsenterer i sin verbalfocusering et frugtbart skridt på vejen til nytænkning.

Det er på høje tide, at vi erkender, at en historisk fjernsynsudsendelse på en halv time bringer 43.200 billeder. Det er ikke nok at nedgøre metodens betydning og slå til lyd for mere fiktion i historieskrivningen, når det er fjernbetjeningsknappen, der afgør det store publikums eventuelle historietilegnelse.

Vi bliver også nødt til at tage stilling til, at computerteknologien har givet os nye lagermuligheder, således at der allerede nu eksisterer gigantiske samlinger af historisk relevant visuelt kildemateriale på CD-ROM og internet.

Det er også presserende, at vi erkender, at når vi anskaffer os nye computere, så følger ikke kun tekstbehandlingsprogrammer med i de færdige pakker. Grafik-, tegne-, male-, billedbehandlings- og lydprogrammer er allerede udbredte hjælpeværktøjer, som historikerne ikke kan vende det blinde øje til, mens man diskuterer den traditionelle metodes hindring for en ekspansiv verbal historieformidling.

Det er et metodisk, teoretisk og formidlingsmæssigt spændende problem, at med overgangen fra papir til skærm er de traditionelle grænser mellem tekst og billede under nedbrydelse. Når vi scanner tekster ind på computeren, sker det som billeder. Når vi indscanner billeder, digitaliserer vi dem, på samme måde som sproget er et digital system. Når vi udformer hypertekster, ophæver vi sprogets linearitet, ligesom billeder er ikke-lineære.

Når en gang ad åre alle vores historieproduktioner ligger på nettet, står det brugeren frit for selv at udvælge og sammensætte sin egen historie. Mon det vil ændre formidlingsdebatten?